

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

กาแพะราบิกาเป็นพืชเศรษฐกิจที่มูลนิธิโครงการหลวงนำมาวิจัยและส่งเสริมให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงปลูกเพื่อเป็นพืชสร้างรายได้ทดแทนพืชเสพติดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ปัจจุบันโครงการหลวงส่งเสริมการปลูกกาแพะราบิกาในพื้นที่สถานี/ศูนย์ฯ จำนวน 28 แห่ง พื้นที่ปลูกกาแพะรวมทั้งสิ้น 14,934.38 ไร่ เกษตรกร 2,313 ราย ในปีการผลิต 2562/2563 ศูนย์ฯ/สถานีฯ โครงการหลวง 24 แห่ง และสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) หรือ สวพส. จำนวน 10 แห่ง รวม 34 แห่ง ส่งผลผลิตกาแพะสด น้ำหนักรวม 917 ตัน คิดเป็นมูลค่าเงินคั้นแก่เกษตรกร 106 ล้านบาท (อิสริย์, 2563) โดยในส่วนของ สวพส. ซึ่งได้นำองค์ความรู้การปลูกกาแพะจากโครงการหลวงมาส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ สวพส. จำนวน 22 แห่ง พื้นที่ปลูกกาแพะ 5,624 ไร่ เกษตรกร 2,345 ราย มีผลผลิตกาแพะสดส่งผ่านตลาดโครงการหลวง ปีละประมาณ 222 ตัน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรปีละประมาณ 25 ล้านบาท (สิทธิเดช, 2563) แต่ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวงยังไม่มีสายพันธุ์กาแพะราบิกาที่ใช้สำหรับงานส่งเสริม โดยสายพันธุ์กาแพะที่ปลูกส่วนใหญ่มีรสชาติและคุณภาพการชิมที่ยังไม่มีเอกลักษณ์เหมือนกับสายพันธุ์จากต่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อจำกัดหนึ่งของตลาดกาแพะไทย ดังนั้นจึงได้รวบรวมและคัดเลือกสายพันธุ์กาแพะราบิกาที่ปลูกในพื้นที่โครงการหลวง และ สวพส. เพื่อพัฒนาเป็นสายพันธุ์กาแพะของโครงการหลวงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 โดยชุดที่ 1 รวบรวมได้ 4 แหล่งพันธุ์ (อ่างช้าง/อินทนนท์/ตีนตึก/ป่าเมี่ยง) ปี พ.ศ. 2559 ชุดที่ 2 จำนวน 4 แหล่งพันธุ์ (แม่ลำน้อย/ห้วยส้มป่อย/ห้วยน้ำขุ่น/วาวี) รวมทั้งสิ้น 8 แหล่งพันธุ์ ปลูกทดสอบที่ศูนย์ย่อยแม่ยะน้อย (สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์) และปี พ.ศ. 2563 ได้คัดเลือกต้นแม่พันธุ์กาแพะจากการรวบรวมชุดที่ 1 จำนวน 5 ต้น ใน 2 แหล่งพันธุ์ ได้แก่ อ่างช้าง (3 ต้น) และอินทนนท์ (2 ต้น) นำมาเพาะเมล็ดเพื่อปลูกในแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์กาแพะ ส่วนแหล่งพันธุ์ป่าเมี่ยงและแหล่งพันธุ์ตีนตึก ทดสอบคุณภาพด้านรสชาติซ้ำเป็นครั้งที่ 2 พบว่าทั้ง 20 ตัวอย่าง จัดอยู่ในกลุ่มคุณภาพดีเยี่ยม และคัดเลือกเป็นต้นแม่พันธุ์เพิ่มเติมต่อไป ส่วนอีก 4 แหล่งพันธุ์ที่รวบรวมได้ในปี พ.ศ. 2559 เริ่มให้ผลผลิตในปี 2563/64 บันทึกการเจริญเติบโต วิเคราะห์คุณภาพทางด้านกายภาพและด้านรสชาติ เพื่อคัดเลือกเป็นสายพันธุ์ส่งเสริมชุดที่ 2 สำหรับขึ้นทะเบียนพันธุ์กาแพะต่อไป

พื้นที่ปลูกกาแพะราบิกาส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือ ประมาณ 81,063 ไร่ โดยจังหวัดที่มีการปลูกกาแพะมากที่สุด คือ เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน แม่ฮ่องสอน และตาก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) โดยการปลูกกาแพะบนพื้นที่สูงมีการปลูกทั้งแบบกลางแจ้ง แบบร่มเงาในพื้นที่ป่าหรือไม้ผล โดยการปลูกในระบบกลางแจ้งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่ส่งเสริมปลูกกาแพะของ สวพส. (ข้อมูลการส่งเสริมของ สวพส.) ผลผลิตจากสวนที่ปลูกกลางแจ้งจะมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เช่น น้ำค้างแข็ง การระบาดของโรคและแมลงมากกว่าสวนกาแพะในร่มเงา ทำให้ผลผลิตของเกษตรกรในบางฤดูกาลมีปริมาณและคุณภาพลดลงมาก

ถึงร้อยละ 50 ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาระบบการปลูกและการผลิตกาแฟคุณภาพทั้งด้านปริมาณและคุณภาพของผลิตผลภายใต้วิธีการปลูก การจัดการสวน การจัดการผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงภายใต้ระบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยในงบประมาณปี พ.ศ. 2564 จะเป็นการศึกษาต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2563 ประกอบด้วย การคัดเลือกสายพันธุ์กาแฟอาราบิกาคูณภาพที่รวบรวมได้ในปี พ.ศ. 2559 หรือชุดที่ 2 จำนวน 4 แหล่งพันธุ์ ได้แก่ ห้วยส้มป่อย ห้วยน้ำขุ่น แม่ลาน้อย และวาวิ เพื่อคัดเลือกต้นแม่พันธุ์กาแฟ (ชุดที่ 2) การทดสอบการเจริญเติบโตสายพันธุ์กาแฟ (ต้นแม่พันธุ์) ในพื้นที่ต่างกัน 3 ระดับความสูง (900 1,000 และมากกว่า 1,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล) รวมทั้งการศึกษาต้นแบบที่ดีในการปลูกกาแฟและผลิตกาแฟที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงให้เกิดประโยชน์ในการใช้พื้นที่ตามบริบทของชุมชนบนพื้นที่สูง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อคัดเลือกสายพันธุ์กาแฟอาราบิกาคูณภาพของโครงการหลวง
- 2) เพื่อศึกษาการเจริญเติบโตของต้นแม่พันธุ์กาแฟในพื้นที่ความสูงต่างกัน 3 ระดับ
- 3) เพื่อศึกษาระบบการผลิตกาแฟที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

- 1) ทดสอบและคัดเลือกสายพันธุ์กาแฟอาราบิกาคูณภาพของโครงการหลวง
 - (1) คัดเลือกต้นพันธุ์และบันทึกการเจริญเติบโต ได้แก่ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การให้ผลผลิต การเกิดโรคราสนิม วิเคราะห์คุณภาพทางกายภาพและด้านรสชาติด้วยวิธีการชิม จำนวน 4 สายพันธุ์
 - (2) วิเคราะห์และจัดทำฐานข้อมูลสายพันธุ์กาแฟอย่างน้อย 8 สายพันธุ์ เพื่อเตรียมความพร้อมในการขึ้นทะเบียนพันธุ์และเป็นองค์ความรู้สายพันธุ์กาแฟโครงการหลวงสำหรับส่งเสริมเกษตรกร จำนวน 1 เรื่อง
- 2) ศึกษาการเจริญเติบโต ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การเกิดโรคและแมลงศัตรู ของต้นแม่พันธุ์กาแฟ (จำนวน 5 รหัส/สายพันธุ์) ในพื้นที่ระดับความสูงต่างกัน 3 ระดับ (ระดับต่ำ/กลาง/สูง)
- 3) ศึกษาและจัดทำระบบการปลูกและผลิตกาแฟที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง อย่างน้อย 2 แห่ง